

ДОГОВІР ПРО СПЛАТУ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ ЯК РІЗНОВИД ЦИВІЛЬНИХ ДОГОВОРІВ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

ГОФМАН Юлія Володимирівна - здобувач кафедри громадянського та цивільного права та процесу Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса

УДК 347.615(477)

В статті досліджується договір об уплаті аліментів на ребенка. Автором аналізується правова природа, содержание, форма, порядок заключення, изменения и прекращения договора об уплате алиментов на ребенка. Отдельное внимание уделено вопросам ответственности за нарушение условий настоящего договора. На основе проведенного в статье анализа сделан вывод о том, что договор об уплате алиментов на ребенка действительно является разновидностью гражданских договоров в семейном праве Украины.

Ключові слова: договір; аліменти; договір про сплату аліментів; суб'єкти договору; зміст договору; предмет договору; об'єкт договору; розмір аліментів.

Розвиток соціальних та економічних відносин, а також прийняття Сімейного кодексу в Україні зумовили зміни регулювання майнових відносин, зокрема це стосується аліментних зобов'язань. Діти є найціннішим та найбільшим скарбом кожної людини. Батьківство – це не лише право на народження та виховання дитини, це ще й обов'язок її утримувати та забезпечувати їй належний рівень життя.

Значну роль у забезпеченні реалізації цього обов'язку приділяється інституту аліментних зобов'язань батьків та дітей. Дані питання регулюються Конституцією України, Сімейним кодексом України (далі – СК України) та іншими актами законодавства. Так, відповідно до ст. 51 Конституції України «батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні

діти зобов'язані турбуватися про своїх непрацездатних батьків».

У юридичній літературі питання аліментних зобов'язань досліджувались в працях таких науковців як: М.В. Антокольська, В. Антошкіна, В.П. Нікітіна, О.Й. Пергамент, А.М. Рабець, З.В. Ромовська, Л.В. Сапенко, В.П. Юрасов, С.Я. Фурса та ін.

Незалежно від значної уваги вчених до аліментних зобов'язань, дослідження питань їх договірної забезпечення не втратили своєї актуальності. Зокрема, уваги вимагають дослідження питань пов'язаних із визначенням поняття, правової природи, форми і змісту договору про сплату аліментів на дитину, а також інші аспекти правового регулювання цієї договірної конструкції.

Перш за все доцільно визначитись з понятійно-категоріальним апаратом, що традиційно застосовується при дослідженні аліментних зобов'язань. У літературі зустрічаються такі терміни, як «утримання», «аліменти» та «аліментні зобов'язання».

Цілком доцільно стверджувати, що термін «утримання» виступає більш ширшим за термін «аліменти», оскільки утримання включає в себе не тільки грошову суму або продукти харчування, але й створення необхідних умов життя для гармонійного і всебічного розвитку та способу життя всіх членів сім'ї.

Аліменти (від. лат. alimentum – харчування, утримання) – утримання, яке у ви-

значених законом або договором випадках надається одним членом сім'ї іншому, якщо останній не має власних коштів для існування [8, с.24].

У Сімейному кодексі України не дано чіткого визначення поняттю «аліменти», однак, якщо проаналізувати зміст його статей, можна зробити висновок, що під аліментами слід розуміти утримання, яке одна особа зобов'язана надавати іншій, за наявності умов, передбачених у законі чи договорі, при цьому вони мають перебувати у сімейних правовідносинах.

Натомість аліментними зобов'язаннями виступають правовідносини між особами, що перебувають у сімейних відносинах, які виникають на передбачених законом підставах, внаслідок яких одні члени сім'ї зобов'язані надавати утримання іншим членам сім'ї, а останні, у свою чергу, мають право вимагати це утримання.

Відповідно до ст. 181 СК України сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю сторін. Законодавець має на увазі, що батьки дитини мають право скласти договір про сплату аліментів на дитину, в якому буде визначено розмір та строки їх виплати [1, ст.189].

За своєю правовою природою даний договір належить до сімейно-правових договорів, оскільки внаслідок його укладення і виконання настають правові наслідки, передбачені нормами сімейного законодавства, а саме надання батьками утримання дитині [2, ст.189].

Аліментний договір спрямований, передусім, на добровільне виконання аліментного зобов'язання одним із батьків, а також надає можливість батькам самостійно вирішити питання надання аліментів без втручання суду.

Законодавство України не закріплює чітких вимог щодо укладення такого договору, лише вказано, що він укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню [1, ст.189]. Тому при його укладанні мають бути дотримані загальні вимоги, що встановлені ст. 203 Цивільного кодексу України, а саме: зміст правочину не може суперечити законодавству; особа, яка вчиняє правочин, повинна мати

необхідний обсяг цивільної дієздатності; волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; правочин має вчинятися у формі, встановленій законом; правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним; правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей [1].

Виходячи зі змісту ст. 189 СК України, сторонами договору про сплату аліментів виступають батьки дитини. Вони мають право скласти такий договір як у період їх перебування у шлюбі, так і після його розірвання. Даний договір може бути укладений також між батьками, які не перебувають у шлюбі, якщо ці особи зареєстровані як батьки дитини [5, ст.177].

Як встановлено вище, договір про сплату аліментів на дитину укладається у письмовій формі і має бути нотаріально посвідчений. Нотаріальне посвідчення даного договору необхідне, оскільки цей договір є довготривалим і стосується надзвичайно важливих інтересів сторін, насамперед, малолітніх та неповнолітніх дітей. Таке посвідчення може здійснюватися як державним, так і приватним нотаріусом у встановленому законом порядку [7, ст.13].

За умови належного нотаріального посвідчення договору, у випадку невиконання батьком (матір'ю) свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса [1, ст.189]. Натомість недотримання нотаріальної форми тягне за собою визнання такого договору недійсним.

Щодо питання змісту договору про сплату аліментів на дитину, то законодавством він чітко не регламентований. Як і в будь-якому договорі, в ньому містяться істотні та звичайні умови. Також можуть мати місце випадкові умови, що не стосуються безпосередньо предмету даного договору.

Так, до істотних умов вказаного договору варто відносити його предмет, розмір, порядок та строки виплати аліментів,

а також порядок їх цільового використання.

Виходячи із загальних засад цивільного законодавства, договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Натомість звичайні умови (що застосовуються зазвичай), автоматично набувають чинності з моменту укладення договору і не вимагають погодження сторонами, оскільки вони визначені законом. Тому якщо звичайні умови прямо не передбачені у договорі, то ця обставина не вказує на те, що даний договір є неукладеним.

Як вказує проведений аналіз, аналогічний підхід характерний і для визначення змісту договору про сплату аліментів на дитину та наслідків його недотримання.

Даний висновок вказує на те, що сторони даного договору не обмежені в можливості визначити у якості істотних умов для конкретного договору про сплату аліментів на дитину (дітей), також додаткових умов. Так, наприклад, до них можна віднести майнову відповідальність за не своєчасну виплату аліментів, вона може застосовуватись у формі неустойки (пені або штрафу).

У сторін договору, що аналізується, є право самостійно визначити розмір аліментів, ця сума може бути як чітко визначеною, так і потенційною (в тому випадку, коли сторони домовляються виплачувати суму у кратному відношенні до неоподаткованого мінімуму доходів громадян, прожиткового мінімуму дітей відповідного віку, мінімальної заробітної плати тощо). На захист інтересів дітей, у законі міститься чітке застереження (гарантія) – розмір аліментів не може бути нижчим за той, що дитина отримувала б у випадку стягнення аліментів у судовому порядку[8].

Окремо варто констатувати, що, незважаючи не те, що сторони в договорі передбачили розмір грошових виплат, на утримання дитини можуть сплачуватись ще й додаткові витрати. У даному випадку йде мова про витрати пов'язані з тяжкою хворобою чи каліцтвом дитини, їх розмір визначається в залежності від фактично понесених витрат. Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватись наперед або

покриватись одноразово після їх фактичного понесення, періодично або постійно[1, ст.185]. У випадку, якщо батьки склали договір про сплату аліментів і в ньому не передбачили можливості виплати додаткових витрат, це не є підставою звільнення одного з батьків від їх виплати.

В договорі про сплату аліментів на дитину сторони зобов'язані визначити спосіб, у якому будуть сплачуватись аліменти, це може бути частка від заробітної плати, чітко визначена тверда грошова сума або передача майна як у користування, так і у власність. Сімейним кодексом України передбачена можливість домовленості між батьками про надання утримання в грошовій і (або) натуральній формі [1, ст.181]. Коли сторони домовляються про виплату аліментів у натуральній формі на думку автора, варто робити прив'язку до певної грошової суми, наприклад, до суми, що дорівнює 30% заробітної плати аліментнозобов'язаної сторони тощо.

Щодо порядку виплати аліментів, то зазвичай вони виплачуються щомісячно, однак може бути передбачена й інша періодичність, наприклад, раз у квартал або раз у рік. У випадку, коли батько має намір виїхати на постійне місце проживання до іншої країни і періодична виплата коштів може бути ускладнена сторонам надається можливість домовитись про виплату загальної суми аліментів наперед до досягнення дитиною повноліття. Така можливість може бути використана платником аліментів і за інших підстав. У такому разі доцільно зробити розрахунок загальної суми аліментів і зафіксувати можливість отримувача аліментів вимагати доплати в частині індексації визначеної суми на момент припинення обов'язку по сплаті аліментів, у зв'язку з інфляцією та збільшенням прожиткового мінімуму.

Натомість сам розрахунок аліментів може здійснюватись як на весь термін, або на час перебування батька закордоном, у разі його виїзду лише на певний час.

Батьки мають можливість у договорі вказати призначення та передбачити цільове використання коштів. Як правило, у такій вказівці зацікавлений той із бать-

ків, хто сплачує аліменти, оскільки в законодавстві міститься норма, відповідно до якої аліменти, одержані на дитину, є власністю того із батьків, на чиє ім'я вони виплачуються [1, ст.179].

У договорі про сплату аліментів на дитину також обов'язково мають бути вказані строки виплати аліментів. У залежності від домовленості між батьками це може бути будь-який строк, але він не має перевищувати строк досягнення дитиною повноліття.

Законодавством України передбачена можливість зміни умов договору, що свідчить про його диспозитивність. Сторони вправі змінити порядок виплат аліментів або його строк, але найчастішою причиною змін договору є визначення розміру аліментів. У зв'язку з тим, що аліментні правовідносини зазвичай існують досить тривалий час, то досить логічно допустити, що за цей час може суттєво змінитися матеріальне та сімейне становище особи, яка зобов'язана надавати утримання, а також особи, яка одержує аліменти. Такий хід подій можливий лише за умови наявності двосторонньої згоди батьків. Але якщо одна зі сторін не погоджується на зміну договору, інша сторона має право звернутися з позовом до суду. І якщо судом буде встановлено, що за час дії договору у позивача дійсно суттєво змінилося матеріальне становище, тоді суд може задовольнити такі вимоги.

Під суттєвою зміною матеріального становища варто розуміти значне зменшення чи збільшення доходів платника аліментів або їх отримувача. Також зменшення доходів може відбутися у разі втрати працездатності та у зв'язку з виходом на пенсію. Суд також може розглядати можливість змін умов договору у випадку, якщо платник аліментів одружився і у нього народилися діти.

Зміни договору про сплату аліментів на дитину, як і його основний текст мають вчинятись у письмовій формі і посвідчуватись нотаріально.

За загальним правилом, припинення аліментного зобов'язання у батьків можливе у випадках передбачених законом, а саме:

1. Досягнення дітьми повноліття [1, ст.180]; слід зауважити, що придбання дитиною повної дієздатності до досягнення повноліття в результаті народження у неї дитини, реєстрації шлюбу, укладення трудового договору або реєстрації особи як підприємця не є підставою для припинення обов'язку батьків щодо її утримання;

2. Дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з них і цілком забезпечує її потреби [1, ст.190], при цьому вік дитини не має значення, батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримання навіть малолітньої дитини;

3. У разі її усиновлення (удочеріння) [1, ч.1 ст.232];

4. У випадку смерті однієї зі сторін — платника аліментів або самої дитини.

Варто констатувати, що сторони договору про сплату аліментів на свій розсуд можуть визначити підстави припинення договору за умови, якщо це не порушує права дитини. Наприклад, сторони можуть домовитись між собою, що дія договору припиняється у разі вступу дитини до шлюбу, закінченням нею навчання у навчальному закладі, одужанням дитини тощо.

Після припинення строку договору батьки більше не повинні сплачувати аліменти відповідно до умов договору, тобто у формі, розмірі й у строки, визначені в ньому. Однак, припинення строку договору не припиняє дію аліментного зобов'язання, яке встановлено законом. Тобто, якщо продовжують діяти встановлені законом обставини (дитина не досягла повноліття, непрацездатні діти, як і раніше, потребують матеріальної допомоги), особа не звільняється від права на звернення до суду за примусовим стягненням аліментів.

У батьків дитини є право на укладення договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно дитині. У зв'язку з цим, другий із батьків зобов'язується утримувати дитину самостійно [1, ч.2 ст.190]. Обов'язковою умовою укладення такого договору є одер-

жання дозволу органу опіки і піклування. Такий договір також підлягає нотаріальному посвідченню і державній реєстрації і може вважатись договірною підставою припинення договору про сплату аліментів на дитину.

Крім зміни і розірвання договору про сплату аліментів на дитину, законом передбачена можливість визнання його недійсним. Це можливо на загальних підставах, зокрема, якщо договір про сплату аліментів був укладений під впливом обману, помилки, насильства, погрози або в результаті збігу тяжких обставин тощо. Визнання недійсним договору про сплату аліментів спричинює анулювання правових наслідків такого договору з моменту його укладення[6].

У разі, якщо умови договору порушують інтереси дитини, у сторін є можливість звернення до суду з позовом про його примусову зміну або розірвання, або навіть про визнання його недійсним.

Особи при складанні договору мають право самостійно передбачити відповідальність у разі невиконання аліментів одним із батьків. Як уже відзначалося раніше, що при невиконанні одним із батьків своїх обов'язків про сплату аліментів за договором, вони можуть бути стягнуті з нього на підставі виконавчого напису нотаріуса. Сімейним кодексом України передбачена відповідальність за прострочення сплати аліментів [1, ст.196], але ця норма застосовується у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду. Ця ж санкція, як свідчить судова практика, може застосовуватись за наявності прямої вказівки про це в договорі [4].

Отже, якщо виникла заборгованість з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення. Відповідно до ч.3 ст. 549 Цивільного кодексу України пеня — це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожний день простро-

чення виконання. Сплата неустойки не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі.

При цьому форма вини (умисел або необережність) платника аліментів у разі стягнення судом неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів на вимогу одержувача аліментів, за загальним правилом, значення не має [2, с.311]. Особа визнається невинною, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання, або якщо несплата своєчасно аліментів відбулася з поважної причини (тяжка хвороба, вчасно не виплатили зарплату, стягувач аліментів був у довгостроковому відраженні тощо). У такому випадку право на неустойку в одержувача аліментів не виникає.

Розмір неустойки (пені) може бути зменшений, при наявності обставин, які мають істотне значення: майновий стан сторін, стан здоров'я самого платника, його дружини, батьків, що потребували витрати всіх коштів на їх лікування, його самого тощо.

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, варто стверджувати, що, виходячи з правової природи, змісту, нормативних підходів до форми, порядку укладення, зміни і припинення договору про сплату аліментів на дитину, даний договір дійсно є різновидом цивільних договорів у сімейному праві України.

Література

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 01 січня 2002р.// Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 21-22. ст.135.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України: пер. з рос./ С.В.Ківалов, Ю.С.Червоний, Г.С.Волосатий та ін.; за ред. Ю.С.Червоного. – К.; О.: Юрінком Інтер, 2008. – 504 с.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40 – 44. – ст. 1308.
4. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при роз-

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується договір про сплату аліментів на дитину. Автором аналізується правова природа, зміст, форма, порядок укладення, зміни і припинення договору про сплату аліментів на дитину. Особливу увагу приділено питанням відповідальності за порушення умов цього договору. На основі проведеного в статті аналізу зроблено висновок про те, що договір про сплату аліментів на дитину дійсно є різновидом цивільних договорів у сімейному праві України.

SUMMARY

The article investigates the contracts on payment of child support. The author analyzes the legal nature, the content, the form, the order of conclusion, modification and termination of contracts on payment of child support. Special attention is paid to the issues of liability for breach of this contract. According to the analysis performed, the author of the article concludes that the agreement on the payment of child support is really a kind of civil contracts in family law in Ukraine.

гляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного суду України від 15 травня 2006 року. – №3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Ахмач Г. Аліментний договір та правові гарантії його виконання/ Г. Ахмач// Сучасний вимір держави та права: збірник наукових праць: збірник наукових праць / ред.: В. І. Терентьєв, О. В. Козаченко. - Миколаїв : Видавництво «ІЛІОН», 2008. – С. 176-177.

6. Діба Ірина. Аліменти на дитину за договором [Електронний ресурс] / І. Діба. - Режим доступу: http://www.gov.liga.com.ua/b_text.php?type=3&id=333855&base=1.

7. Д'ячкова Н. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину/ Н. Д'ячкова// Нотаріат для вас. – 2009. – № 9. – С.12-16.

8. Юридичний словник / За ред. Б.М. Бабія, Ф.Г. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова. – К. :Гол. ред-ція української радянської енциклопедії, 1983. – 1342 с.